

sti od izuzetnog su značaja za razvoj vojnonaučne misli i strategije posebno. Verujemo da će ova rasprava naići na odziv šireg kruga naučnih radnika i drugih stvaralaca iz društva i oružanih snaga i tako svestrano osvetliti teorijsko nasleđe druga Kardelja. Na taj način najbolje ćemo se odužiti njegovoj ličnosti i stvaralaštvu i, istovremeno, motivisati mlade generacije da se inspirišu i uče na životnom putu i delu mislioca i revolucionara Edvarda Kardelja.

MITJA RIBIČIČ

Marksistička analiza strategije revolucije

Edvard Kardelj je, zajedno sa drugom Titom, jedan od naših glavnih teoretičara koji su dali marksističku političku analizu strategije i taktike socijalističke revolucije. To nije bila analiza samo spleta događaja, već i njihovih uzroka; to je odgovor na pitanje — zašto je Komunistička partija izgrađivala takvu strategiju; gde je bila njena snaga; šta se u praksi potvrdilo, a šta nije; te kako se gradila čitava koncepcija NOR-a i socijalističke revolucije. To je istorijska analiza procesa izgradnje tri faze stvaranja JNA; prvo — teritorijalnih jedinica, drugo — brigada, treće — armije kao ravnopravnog činioca i komponente savezničke borbe protiv fašizma.

Drugo, Edvard Kardelj je odbrambenu politiku uzimao kao komponentu političkog sistema — kao deo čitavog našeg demokratskog socijalističkog društva; ugrađivao je programsku osnovu Saveza komunista u ustavne temelje Jugoslavije. Kardelj o Armiji ne govori kao o nečem posebnom, nego u sklopu kontinuiteta naše revolucije i revolucionarnih preobražaja našeg društva. On je bio marksista koji je sagledavao sve društvene procese. U tom kontekstu Armija je važan faktor kontinuiteta naše revolucije, njene bezbednosti i njenog razvoja, koja ima spoljnopolitičku, unutrašnjopolitičku, društveno-socijalnu, ekonomsku i naučnu ulogu u jugoslovenskoj državi, u samoupravnom sistemu i u razvoju jugoslovenske zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti. Reč je o integraciji Armije u društvo i politici sveopšte odbrane naše zemlje, u kojoj su prisutni

i spoljno-politički aspekti i nesvrstanost, uključujući odnose sa susedima, otvorene manjinske probleme, antiblokovsku politiku itd. Sve je to jedna celina.

Treće, mislim da je veoma značajno da Edvard Kardelj odbrambenu politiku shvata kao pokret masa u smislu Titove zamisli o naoružanom narodu. Za Kardelja je koncepcija opštenarodnog otpora društveno-politički pokret masa sa komunistima na čelu, a ne samo skup nekih racionalnih organizacionih rešenja i shema. To je deo našeg masovnog socijalističkog samoupravnog nesvrstanog pokreta i svesti ljudi. Naši ljudi su išli u revoluciju jer su bili nezadovoljni postojećim stanjem; oni nisu imali šta da izgube, mogli su samo da dobiju u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji. A sada naši ljudi brane tu revoluciju, pošto već uživaju njene tekovine, sami izgrađujući samoupravni sistem, u kome postoji široka demokratija i lične slobode ljudi, bolji život, politička i socijalna bezbednost, jasne perspektive razvoja. U svim naporima našeg ekonomskog i društvenog razvoja aktivno učestvuju samoupravljači. Dakle, tekovine naše oružane revolucije su ove koje danas imamo, koje ljudi brane i štite u svakodnevnom životu.

Čvrsto sam ubeđen da je Kardeljev metod izučavanja istorijskih iskustava za stručne kadrove u Armiji od izuzetnog značaja. U tome je dao nove, sveže, poglede i ukazao na mogućnosti da se istorijsko iskustvo stvaranja Armije marksistički analizira, da se sagledaju dobre, ali i slabe strane. Ocena napada na Pljevlja, na primer, takva je ocena pojedinih naših ozbiljnih propusta. A takvih propusta bilo je i u istoriji narodnooslobodilačkog pokreta u Sloveniji. Ponekad su naše vojne akcije, u kojima smo imali velike žrtve, tek kasnije dale pozitivne rezultate. One su se kasnije pokazale kao nov uspon našeg pokreta. Takav je slučaj sa Pohorskim bataljonom. Sigurno da poslednji boj Pohorskog bataljona, kad ga posmatramo sa taktičkog stanovišta — gde jedinica u jednom logoru provede toliko vremena a da ne predvidi mogućnosti opkoljavanja itd. — ima mnoge slabosti. Ali u političkom smislu, u moralnom smislu, u smislu stvaranja legende u narodu da se partizani ne predaju, da neprijatelj nije uspeo nikoga da dobije živog itd., — herojski podvig Pohorskog bataljona bio je od ogromnog značaja za naše ljude na najzapadnijoj granici, uz Dravu. Isto tako, Pohod druge grupe odreda ili Pohod XIV divizije, na primer, mogu se oceniti kritički, može se postaviti pitanje: da li je bilo dobro krenuti u tom ili nekom drugom pravcu itd. — ali pokret ovih jedinica je, ipak, značio uspon naše borbe, koji je kasnije rodio partizansku ofanzivu u Štajerskoj.

U čemu smo mi kao vojnički kadrovi u Sloveniji Edvarda Kardelja osećali? Odmah da kažem da sa Kardeljem u vreme revolucije nisam imao mnogo ličnih kontakata. Više sam kontaktirao sa Kidričem, zatim sa komesarom Borisom Krajgerom i komandantom Glavnog štaba Francom Rozmanom, te sa drugim članovima Glavnog štaba, sa štabovima Druge grupe odreda i Četvrte operativne zone. No, ipak se Krištof osećao u svim presudnim momentima našeg pokreta. Moji razgovori sa ostalim rukovodećim drugovima u Sloveniji pokazivali su koliki ugled i poštovanje Krištof uživa kod svih njih. Na primer, velik je njegov uticaj bio na Dušana Kvedera koji je poznat teoretičar naše strategije i koncepcije. On je pisao onu brošuru u kojoj opisuje kakav treba da je lik političkog komesara. U toj brošuri direktno se osećaju mnoge stvari iz Kardeljevog načina razmišljanja. Po mome mišljenju, veoma značajan bio je doprinos Kardelja u našoj strategiji u pogledu stalnog oslanjanja na narod, na teritoriju u kojoj imamo političku podršku naroda. Jačina partizana nije samo u tome da zna da se bori, da zauzme položaje, da pobedi u borbi, nego i u tome da svoju vojnu taktiku gradi na interesu i snazi i organizovanosti masa. Osvobodilna fronta ima presudan značaj za uspeh partizanskih akcija. Zato je borba za podršku naroda — seljaka, radnika, naših aktivista na terenu itd. bio, u stvari, kardeljevski pristup stvarnosti. Zbog toga Kardelj oštro kritikuje svaku pojavu odvajanja partizana od narodnih masa. Kao primer za to može poslužiti njegova kritika, izložena u poznatom pismu Kidriču, gde je pisao o pojavama »vojvodstva«, liderstva, komandantstva. To je bila veoma značajna ocena i upozorenje. Tu je poznata njegova ocena stanja na oslobođenom teritoriju, gde ističe da mu smetaju neke pojave otuđenosti komande i vlasti. Čovek je dobio vlast pa misli da sad može da gazduje. Reč je o dobrim i poštenim borcima, koji se, kad su dobivali malo veće kompetencije i vlast, nisu pokazali dorašlim zadatku i odgovornosti. Oni su u tom pogledu bili izloženi većoj opasnosti i iskušenju u pogledu moralnih kvaliteta, pogotovo pojedini partizani iz studentskih redova.

Dalje, značajno je bilo Kardeljevo praćenje i uticaj na vojno-političku situaciju u Sloveniji i šire. Tako na primer, zapažene su zajedničke ocene sa Kidričem i drugima o dijagnozi stanja i odnosa snaga u pojedinim predelima, pogotovo u Štajerskoj, gde sam ja bio. Kardeljevo predviđanje o tome šta će biti sa Koruškom, kako će se stvari razvijati sa Austrijom itd. bilo je od vanrednog značaja. O tome je Kardelj imao mnogo šire horizonte nego mi. On je lucidno predviđao kako će se voditi bitka za Austriju između saveznika i kako sa našim partizanskim jedinicama treba da smo prisutni na

tom području. Sećam se jednog razgovora sa njim u tom smislu, gde nas upozorava na to da pazimo da ne bi naše autohtone jedinice na području Koruške i Štajerske pale pod uticaj nekih drugih tokova. Upozoravao nas je već tada na mogućnosti da bi saveznici mogli nekako preko partizana da se pojave tamo za neke svoje pozicije, koje nisu pozicije borbe protiv fašizma, već pozicije kojima bi nastojali da zadrže i staro stanje i svoj uticaj na Balkanu. Sada kad imamo podatke o jaltskom sporazumevanju o fifty-fifty i svim drugim intrigama oko naše zemlje, možemo sagledati veoma značajan doprinos Kardelja u koncipiranju i sprovođenju strategije NOR-a. Naglašavam kako Kardelj i ovde slovenačko nacionalno pitanje, na primer, uvek uzima kao jednu celinu i spoj nacionalnog i klasnog u našem oslobodilačkom ratu.

U svim presudnim momentima borbe Kardelj je bio angažovan kao jedan od Titovih najbližih saradnika, dakle kao ličnost koja je istorijski uticala na tok i ishod događaja. Svega toga se sećamo baš sada kad slavimo 60. godišnjicu KPJ i obeležavamo četiri decenije prvog sastanka novog CK KPJ u Bohinjskoj Bistrici, pa Čebine, program Manifesta, platformu nacionalnog pitanja itd. Mislim, da je Kardelj veoma jasan baš u pogledu ocena uzroka raspada stare Jugoslavije i ocene mogućnosti ustanka, u otvaranju perspektive slovenačkom narodu u zajednici sa ostalim narodima i narodnostima Jugoslavije. Glavni štab Slovenije bio je stvoren pod uticajem Kardelja na dan napada na Sovjetski Savez. U Ljubljani su bili plenumi Osvobodilne fronte, u stanu mog oca, tako da sam tada imao susrete i razgovore sa Kidričem i sa Kardeljem. Tu su Kardelj i Kidrič najviše uticali na formiranje, programske postavke Osvobodilne fronte, na orijentaciju oružanog ustanka, stvaranje Glavnog štaba Slovenije u sklopu Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije. Oni su rekli da istorijski nije opravdana teza da Slovenci nisu vojnički narod, pošto nemaju svoje države, svoje armije itd. Kardeljeva teza bila je da će se Slovenci potvrditi i kao vojnički narod, jer se bore za svoja vlastita ljudska prava i interes. I to se veoma brzo pokazalo kao tačno. Mislim da i tu treba proučiti čitav kardelevski prilaz problemu i njegov doprinos.

Mi znamo Kardelja po tome da je mnogo pisao, imamo mnogo njegovih članaka, i zapaženih studija, kao što su, npr., »Socijalizam i rat«, »Pravci razvoja...« itd. On je, dakle, poznat kao teoretičar, ali mislim da se tu njegov rad ne iscrpljuje. Njegova aktivnost je mnogo veća nego što je teorijski rad i pisanje članaka. Isto tako je izuzetno značajan njegov svakodnevni rad u državnim institucijama sistema i u centralnim komitetima. Tu, po mome mišljenju, nismo još

otkrili sve njegove aktivnosti. U Beogradu se na izložbi videlo koliko je imao primedbi na jedan zakon, gde je izvorni tekst prekriven Kardeljevim primedbama tako da je, u stvari, stvoren nov tekst.

Isto tako, Kardeljeva aktivnost bila je odlučujuća u svim presudnim događajima u Sloveniji. Tu je, možda, potrebno podvući ulogu Osvobodilne fronte, i posebno kako da ona zadrži ulogu klasnog saveza radničke klase sa svim slojevima slovenačkog naroda, kako da Komunistička partija postane i ostane partija demokratskog poverenja i predvodnik masa.

Edvard Kardelj je teorijski obrazlagao i u praksi tražio rešenje u kom pravcu treba da se razvija vodeća uloga Partije, i to ne nekom silom, nego jasnim otvaranjem vizije i perspektive društvenog razvoja. Tu mislim na njegov doprinos borbi protiv tendencija koje bi išle za tim da se pokret masa pretvori u koaliciono ili neko višepartijsko rukovodstvo Osvobodilne fronte. To je ona poznata Dolomitska izjava i presudan uticaj Edvarda Kardelja u njenom formulisanju. To su, po mom mišljenju, bile, prekretnice veoma značajne za razvoj našeg pokreta. Ovde bih upozorio takođe i na njegov predgovor knjizi Hribernika—Svaruna. Teško je sad izvući koliko je on lično učinio, jer je rad Centralnog komiteta i Glavnog štaba NOPO Slovenije bio kolektivan.

Ali, ipak, može se, na bazi njegovog uticaja u političkom rukovodstvu i u onim posebnim, prelomnim momentima pokreta, reći da je uticaj Edvarda Kardelja bio odlučujući. Bio je čovek koji je video dalje, šire sagledavao probleme i procese koje smo mi kadrovi na terenu osećali više instinktivno nego što smo imali jednu jasnu naučnu marksističku ocenu i viziju. Imali smo poverenje u rukovodstvo, slušali i radili ono što nam se činilo da je jedino moguće i ispravno. Pravilnost odluka smo vrlo brzo osećali i proveravali u praksi.

Jedna crvena crta se provlači kroz čitav Kardeljev život i rad — od 1934, 1936, 1937. godine, od stvaranja KP Slovenije u sklopu KP Jugoslavije, početka njegove saradnje sa Titom, do poslednjih dana života — crvena nit koja je karakteristična i za Tita — to je vera, poverenje u narod, u mase, u obične »male« ljude, u radničku klasu, u seljaštvo, u poštenu inteligenciju. To poverenje je izraženo u saznanju da van naših ljudi i naroda niko ne može nešto da uradi, saznanju da je pitanje revolucije stvar sposobnosti rukovodećih snaga i Partije, da radne mase progovore, da one uzimaju vlast u svoje ruke, da su one gazda na svojoj zemlji. U tome je bila i garancija

za uspeh narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Sve naše institucije vlasti smo gradili na poverenju masa. Kardelj je, na primer, dobro znao da se borba za oslobođenje neće voditi u gradovima — u Ljubljani, Mariboru, ili Celju. Znao je da se pobeda nad fašizmom ne može postići u gradovima, iako su tada neki teoretičari u svetu i Kominterni govorili da će se revolucija dobiti u gradovima. Ali, ipak, i u Ljubljani su se stvorili svi oni organi i oblici borbe koji su doveli do toga da je Ljubljana postala država u državi. U njoj je bila partijska tehnika, bezbednosna i obaveštajna služba (VOS), narodna zaštita, nekoliko desetina štamparija itd. Čitav je grad bio organizovan u NOP-u. Ali, Kardelj je znao da presudna bitka neće biti u Ljubljani, nego — 1941. u Dražgošama, u napadu na Kočevje, na Ribnicu itd., da će se 1942. stvarati oslobođena teritorija van gradskih područja u »Ljubljanskoj provinciji« i Beloj krajini jer su za to upravo tamo postojali povoljni uslovi. Dakle, sve snage treba razviti na osnovama i platformi Osvobodilne fronte, svugde raditi i boriti se, ali jasno računati na one glavne i osnovne mogućnosti koje su pružala područja van gradova. Zbog toga, mislim, da je veoma značajno da shvatimo osnovna pitanja naše taktike. Neko bi mogao reći: »Ljubljana je bila 1941. i 1942. tako dobro organizovana, a Glavni štab i CK su ipak otišli van grada — zašto su otišli, zašto nisu ostali u centru revolucije?« Ali, vođstvo narodnooslobodilačkog rata perspektivu revolucije nije gradilo na tome da se zadrži u Ljubljani za vreme čitavog rata, nego da se partizanska borba razvija tamo gde su bile najbolje mogućnosti. Ipak se u Ljubljani organizacija Osvobodilne fronte zadržala do kraja rata pod sve težim uslovima.

Poverenje u narod je osnovna pretpostavka i bitna karakteristika na kojoj su se gradili naš narodnooslobodilački rat i oružana revolucija, na čemu se gradi naš sistem socijalističkog samoupravljanja. U tom pogledu mislim da je veoma značajan članak Edvarda Kardelja »Moć narodnih masa« napisan odmah posle pobede. U tom članku treba posebno sagledati ulogu radničke klase. Kardelj je bio veoma polemičan sa onima koji su u našem ustanku videli seljačku bunu, spontani seljački pokret, iako on nikada nije potcenjivao ulogu seljaka u narodnooslobodilačkom ratu. Uvek je isticao potrebu saradnje sa radničkom klasom i njihov zajednički napor u ostvarenju revolucionarnih ciljeva, potrebu saveza radnika i seljaka.

Po mom mišljenju, veoma je značajan Kardeljev odnos prema inteligenciji, prema ljudima koji su radili u kulturi, umetnosti, nauci itd. Konačno, revolucija u Sloveniji kao deo jugoslovenskog pokreta bila je jedina revolucija u svetu gde su u samom rukovodstvu pokreta

radili istaknuti kulturni radnici. Predsednik Osvobodilne fronte tada, na primer, nije bio komunista, ni marksista. Književnik Josip Vidmar je tek posle rata, iz protesta zbog staljinističkih pritisaka na našu zemlju, stupio u Komunističku partiju. To je bio jedan specifikum slovenačkog pokreta i rukovodstva, da su kulturni radnici bili neposredno faktori oslobodilačkog rata.

Dakle, u širokom frontu seljaka, inteligencije, svih slojeva, stvaraju se pozicije za vodeću ulogu radničke klase i njene avangarde. Istakao bih poznatu Kardeljevu misao o tome da je slovenački narod bio životno ugrožen, zbog čega je čitav narod bio zainteresovan za to da se bori. Situacija je u Sloveniji bila veoma složena, Osvobodilna fronta je pokušala sprečiti građanski rat. I tu je, po mom mišljenju, bio veoma značajan Kardeljev doprinos u tezi da širina Osvobodilne fronte vodi belu gardu i sve saradnike okupatora u izolaciju; u političku izolaciju svih koji su ustali protiv osnovnih interesa slovenačke nacije.

Edvard Kardelj je bio veoma kritičan prema sektaškim potezima, koji su ponekad bili prisutni u našoj Partiji, i koji su, u nekom smislu, bili uzrok da su neki regioni Slovenije, koji su bili socijalno naši, nasedali antikomunističkoj propagandi koja je govorila da partizanska borba ugrožava slobodu čoveka, njegove religiozne osjećaje, itd. Kardelj je istaknuti i neumorni graditelj širine našeg pokreta. Već u toku narodnooslobodilačkog rata u praksi stvaranja nove države i njenih institucija Kardelj je istakao prisutnost pluralizma interesa. To je značilo da treba graditi društvo koje će biti slobodnije od prošlih, i to slobodnije u tom smislu da se radni čovek može da izrazi u svim svojim interesima. Tako je već u onim ratnim danima Edvardu Kardelju bilo jasno kakva je vizija našeg slobodnijeg demokratskog društva.

Govorili smo o tri faze narodnooslobodilačkog rata, odnosno stvaranja oružanih snaga revolucije, — prva — teritorijalne čete i odredi, druga — brigade i treća — armija i front. Kardelj ove tri faze nije tumačio kao da jedna isključuje drugu, pa da će se nakon što smo formirali brigade (kod nas u Sloveniji smo govorili udarne brigade, nismo rekli proleterske brigade), prestati sa dejstvom partizanskih — teritorijalnih četa i odreda na terenu. Za narodnooslobodilački rat, za socijalističku revoluciju u Sloveniji bilo je specifično i značajno da su se partizanske jedinice gradile na osnovu organizacija Osvobodilne fronte koje su bile prisutne na svakoj teritoriji. Gde god su postojale mogućnosti da se one formiraju, tamo gde su bile organizacije Osvobodilne fronte tamo su se stvarale i partizanske jedinice. Prvo su to bile male jedinice, a onda su se formirale

jače formacije koje su prerasle u brigade. Kardelj, kao Kidrič i drugi drugovi u rukovodstvu Slovenije, bio je zagovornik teze da partizanske jedinice moraju da ostanu povezane sa odborima Osvobodilne fronte, sa narodnom zaštitom, sa ilegalnim štamparijama, sa aktivistima, sa privrednim komisijama, sa našim bolnicama, sa kurirskim stanicama, sa čitavom organizacijom u pozadini koja mora da je naoružana zaštita veoma razgranatog pokreta koji je čitavu Sloveniju pokrio našom organizacijom. I to ne samo tamo gde je bila oslobođena teritorija, nego u najokupiranim predelima Slovenije — gore u Koruškem kraju i u Benečiji. Na čitavoj nacionalnoj teritoriji formirale su se organizacije Osvobodilne fronte, koje su bile povezane sa malim jedinicama koje su se organizovale u teritorijalne odrede. Kad smo, na primer, stvarali Jedanaestu (Pohorsku) brigadu — delimično od pohorskih, a delimično koruških partizana — morali smo tamo da ostavimo Koruški odred — čete i bataljone, koji su na toj teritoriji morali stalno da deluju kao osnov za dalji razvoj oružane borbe, kao oružana zaštita masovnog pokreta i uporište vlasti koja se stvarala.

To je bila specifičnost naše borbe u Sloveniji. Sećam se formiranja Pohorske brigade. Tada sam u Glavnom štabu bio oštro kritikovan, jer nismo dobili dozvolu za njeno formiranje. Politički komesar B. Krajger me je pozvao u Glavni štab i rekao »Pa dobro, vrhovni komandant Tito izdaje naredbu za formiranje brigade. Ne može svaki štab ili svaki komesar izmisliti svoju brigadu. Ne može to tako.« On je mislio da smo mi pokupili sve partizane od Maribora do Beljaka i da smo od toga ljudstva formirali brigadu. A kad je video da smo, ipak, ostavili teritorijalne jedinice kao jezgra pokreta, Glavni štab je post festum prihvatio naš predlog, i onda je došao i Titov ukaz, da se formira XI brigada na teritoriji severne Slovenije.

Ima u nas mišljenja da se narodnooslobodilačka borba razvijala i da je njena snaga samo u velikim pohodima i da je njena veličina bila u marševima i velikim operacijama. I mi u Sloveniji smo imali takve marševe i vojne operacije veoma značajne. To je, na primer, pohod Druge grupe odreda, to je pohod 14. divizije, pa 30. divizije, onda beneški pohod itd. Bile su to veoma značajne akcije i poduhvati. Ali je još značajnije od svega toga bilo to da se partizanska jedinica učvrsti na svom terenu, da stvori svoje zaleđe, da se organizira narod, da narod skuplja oružje, hranu, da se formiraju odbori Osvobodilne fronte, da svaka partizanska jedinica dobije svoje organizovano zaleđe. To je stvaralo ogromne šanse za sve oblike borbe i otpora. Tako, na primer, naše jedinice nisu morale prenositi ra-

njenike jer smo svuda imali mrežu bolnica. Neke su bile i otkrivene, ali većinu okupator nikad nije mogao da otkrije. Uglavnom, tamo gde je bio teren organizovan, tamo su naše žrtve bile manje iako su partizani bili veoma aktivni. Tako, na primer, Kranjčev bataljon, koji je dejstvovao u zasavskom terenu, 1942. god. za tri-četiri meseca nije imao mrtvih iako je stalno bio aktivan, i to u ofanzivnim akcijama. To mu je omogućavalo samo dobro organizovano zaleđe. Nije bilo ni jednog pokreta jedinica, pa ni pokreta ni jednog Nemca za koji ne bi odred znao, a okupator nije dobio ni jedan podatak o našim jedinicama. Čitav teren bio je organizovan i na tom području nije bilo izdajnika.

Bilo je i ovakvih primera. Bez obzira na državne granice, tamo daleko u Koruškoj, Beneškoj Sloveniji, Goriškoj, Trstu, Reziji i svuda u tim krajevima radile su organizacije naše Osvobodilne fronte i bile aktivne partizanske jedinice. Zato se naše manjine tamo osećaju gospodari na svojoj zemlji, zato su i danas antifašistički orjentisani; Osvobodilna fronta ima ugled kao organizacija u kojoj su se ljudi tamo borili sami. Ako bismo mi oslobodili Korušku, pa se posle vratili natrag, ništa ne bi bilo od pokreta. Ovako koreni su ostali. Organizacija Osvobodilne fronte je jaka sa svojim Savezom boraca i sa drugim naprednim organizacijama. Mislim da je to značajna stvar.

Zato naša iskustva ne treba tretirati samo kroz vojničke akcije, ofanzive, napade krupnih jedinica, kroz okupatorske ofanzive i naše protivofanzive, već sagledati i pravilno oceniti doprinos u našem ratu rad terenskih aktivista, saniteta i bolnica, partijske tehnike, intendature, veze, obaveštajne službe itd. Čitava organizacija Osvobodilne fronte je važan samostalan faktor u oslobodilačkom ratu, a ne kao nešto što je samo pomagalo partizanima u jedinicama. Njene raznovrsne aktivnosti moramo ravnopravno tretirati. Aktivisti na terenu su ponekad izvršavali teže zadatke nego borci u jedinicama, pošto su mnogo puta morali da se bore sami, da uspostavljaju naše organizacije u teškim uslovima. I naši predlozi za odlikovanja treba da idu u tom pravcu, da se ravnopravno tretiraju i borci i aktivisti Osvobodilne fronte. To je veoma značajno kao iskustvo Slovenije koje je bilo, po mome mišljenju, do sada malo prisutno. I ta iskustva su od dragocene koristi u našoj današnjoj koncepciji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

To ne znači da u Sloveniji nije bilo velikih vojnih operacija o čemu je već bilo govora. Za naše prilike Slovenija je bila područje sa razvijenim putevima, železnicom, na raskršću između Trsta i Beča, na teritoriji koja je imala značajnu vojničku ulogu za borbu svih jugoslovenskih naroda. Za ocenu rezultata oslobodilačkog rata

ne smemo da uzimamo samo to koliko je bilo partizana. Naša jedinica koja je u Dražgošama, krajem 1941. godine, tri dana vodila bitku sa Nemcima, izdržala je i izvršila zadatak od izuzetnog značaja sa malim gubicima, jer je vodila borbu u neravnopravnom odnosu snaga, na tlu koga su okupirale nemačke jedinice. To je i za svetske uslove bio presedan svoje vrste. Hitlera su direktno izveštavali o rezultatima ovog boja. U vojničkom smislu i u odnosu na velike frontove, to nije velika bitka, ali u političkom i strateškom smislu to je bila velika akcija. Samo to da su se partizani pojavili na gorenjskoj teritoriji, da su Nemci morali da angažuju vanredne jedinice, da su imali osetne žrtve, nije bilo interesantno samo za nas, nego i za Nemce. To je za njih bio veoma značajan signal i upozorenje na to šta se to dešava u njihovoj »neosvojenoj tvrđavi«. Možda se ponekad potcenjuju ovi mali »kamenčići« koji su bili isto tako značajni u izgradnji naše strategije i taktike, čitave naše armije. Na takve momente je upravo ukazivao Edvard Kardelj i svojim teorijskim radovima a još više u neposrednom kontaktu s ljudima.

Rekao bih nešto i o našim kadrovima. Slovenci su se u ovom ratu potvrdili kao dobri komandanti, dobri stratezi itd. Imam prvo u vidu generala Franca Rozmana-Staneta, koga je Kardelj veoma cenio, smatrao je da je to jedan od najsposobnijih komandanata i ljudi naše revolucije; bilo mu je strašno kada je Stane u isprobavanju oružja poginuo 1944. godine. Smatrao je da je Rozman jedan od velikih komandanata koji se potvrdio na delu. U narodnooslobodilačkom ratu u Sloveniji nastao je čitav niz veoma dobrih komandanata, koji su bili sposobni da rukovode i u širim razmerima, koji su to pokazali u završnim operacijama, koji su svoje kvalitete potvrdili i posle rata, u izgradnji JNA. Smatram da i to predstavlja jednu novu slovenačku karakteristiku, što istovremeno za Jugoslaviju predstavlja doprinos našeg naroda oficirskom kadru, a istovremeno i strategiji i taktici Titove armije. Pogotovo što su, po mome mišljenju, svi ovi naši komandanti veoma prožeti s onim što je sada osnov naše odbrambene politike. U odgoju tog i takvog starešinskog kadra Edvard Kardelj je dao svoj neprocenljiv doprinos.